

здобути просторові уявлення, достатні для самостійного орієнтування в просторі.

Література:

1. Ананьев Б.Г., Рыбалко Е.Ф. Особенности восприятия пространства у детей. – М.: Просвещение, 1964.
2. Кручинин В.А. Формирование пространственной ориентировки у детей с нарушениями зрения в процессе школьного обучения. СПб., 1991.
3. Люблинская А.А. Особенности освоения пространства детьми дошкольного возраста // Формирования восприятия пространства и пространственных представлений у детей. – М.: АПН РСФСР, 1956. – Вып. 86.
4. Наумов М.Н. Обучение слепых пространственной ориентировке: Учебное пособие. - М.: ВОС, 1982.
5. Солнцева Л.И. Обучение ориентировке в пространстве // Слепой ребенок в семье / Под ред. Л.И.Солнцевой. – М., 1989.

Костенко Т.М.

**завідуюча відділу освіти дітей з порушеннями зору,
кандидат психологічних наук.**

*Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
(м.Київ)*

ПРОГРАМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Психологічна реабілітація – це комплекс послуг, спрямованих на надання психологічної допомоги людям з порушеннями зору для досягнення наступних цілей: на відновлення (формування) здібностей, що дозволяють їм успішно виконувати різні соціальні ролі (сімейні, професійні, громадські та інші) і мати можливість бути включеними в різні області соціальних відносин і життєдіяльності, на формування соціально-психологічної компетентності для успішної соціальної адаптації та інтеграції в суспільство.

Психологічні послуги – це: психологічне консультування, орієнтоване на вирішення соціально-психологічних завдань; психологічна діагностика; психологічна корекція; психотерапевтична допомога; соціально-психологічний тренінг; психологічна профілактика; психологічний патронаж.

Кому надаватимуться психологічні послуги: батькам дітей з порушеннями зору та незрячих дітей, молодим людям з порушеннями зору (18+) та їх родинам, дорослим, які мають порушення зору від народження та їх родинам, дорослим, які мають порушення зору або втратили зір в певному віці та їх родинам.

Психологічне консультування є спеціально організована взаємодія між психологом і людиною з порушеннями зору, яка потребує психологічної допомоги, з метою вирішення проблем в області соціальних відносин, соціальної адаптації, соціалізації та інтеграції.

Психологічне консультування включає в себе: виявлення значимих для людини з порушеннями зору проблем соціально-психологічного змісту; в області міжособистісних взаємин, спілкування, поведінки в сім'ї, в групі (навчальної, трудової), в суспільстві, при вирішенні різних конфліктних ситуацій, проблем особистісного зростання, соціалізації та інших; обговорення виявлених проблем з метою розкриття і мобілізації внутрішніх ресурсів для їх подальшого вирішення; надання первинної психологічної допомоги у вирішенні виявлених соціально-психологічних проблем, у відновленні адекватних соціальних відносин і в формуванні позитивної установки на соціально-психологічну реабілітацію; попереднє визначення типу (виду) необхідної в подальшому послуги з соціально-психологічної реабілітації, уточнення її змісту в кожному конкретному випадку [2].

Психологічна діагностика полягає у виявленні психологічних особливостей людини з порушеннями зору, визначають специфіку її поведінки і взаємин з оточуючими, можливості соціальної адаптації з використанням психодіагностичних методів та аналізі отриманих даних в цілях соціально-психологічної реабілітації.

Психологічна діагностика людей з порушеннями зору включає в себе оцінку: стану вищих психічних функцій і динаміки психічної діяльності, що лежать в основі формування соціального інтелекту і соціально-психологічної компетентності людини з порушеннями зору; стану емоційно-вольової сфери (нестійкість, ригідність, пластичність, запальність, рівень тривожності), що відображає суб'єктивну реакцію людини з порушеннями зору, впливу на соціальне оточення у вигляді опису виявлених порушень і ступеню їх вираженості; особливостей особистісних якостей людини з порушеннями зору (включаючи ціннісні орієнтації, мотиваційну сферу, самооцінку, рівень домагань), що відображають сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються зовнішні впливи, та визначають спосіб взаємодії людини з порушеннями зору з соціумом [1].

Психологічна діагностика включає в себе наступні *етапи*:

а) аналіз вихідної документації на обстежуваного (медичної та соціальної); б) конкретизацію цілей і завдань психодіагностики та планування її програми; в) співбесіду; г) проведення психологічної реабілітаційно-експертної діагностики; д) обробку і аналіз психодіагностичних даних; е) підготовку висновку за результатами психодіагностики; ж) розробку психологічної складової індивідуальної програми реабілітації людини з порушеннями зору з конкретизацією змісту і спрямованості послуг з психологічної реабілітації.

Психологічна корекція полягає в активному психологічному впливі, направленому на подолання або послаблення відхилень у розвитку, емоційному стані і поведінці людини з порушеннями зору з метою: відновлення оптимального функціонування психологічних механізмів, що забезпечують повноцінне включення людини з порушеннями зору в різноманітні сфери соціальних відносин і життєдіяльності; формування соціально-психологічної компетентності у відповідності з віковою нормою і вимогами соціального середовища; профілактики небажаних негативних тенденцій в особистісному розвитку людини з порушеннями зору, соціалізації на всіх рівнях соціуму.

Психологічна корекція переважно орієнтована на збережені, але недостатні для успішної соціальної життєдіяльності психічні функції. Психологічна корекція реалізується у вигляді циклів занять, що забезпечують створення необхідних умов для виправлення та розвитку психічних функцій і якостей, пов'язаних із соціальною адаптацією людини з порушеннями зору. Форма проведення – різні за тематикою і складністю сюжету рольові ігри, навчальні заняття, виконання тестових завдань зі зворотним зв'язком та інші.

Психотерапевтична допомога являє собою систему психологічних впливів, спрямованих на зміну ставлення як до соціального оточення, так і до своєї власної особистості, а також на формування позитивного психологічного мікроклімату в родині.

В якості методів психотерапевтичного впливу застосовуватимуться: арт-терапія, психодрама, сімейна психотерапія, позитивна терапія та інші методи терапії, якими володіє психолог. Методи підбиратимуться таким чином аби сприяти підвищенню компетентності людини з порушеннями зору у формуванні гармонійних міжособистісних відносин, вдосконаленню здатності до самопізнання та саморегуляції. Психотерапевтичні сеанси (сесії) проводять у груповій або індивідуальній формі [3].

Психологічна профілактика полягає в: підвищенні психологічної компетентності; формуванні потреби (мотивації) використовувати ці знання для роботи над собою, над своїми проблемами соціально-психологічного змісту; створення умов для повноцінного психічного функціонування особистості людини з порушеннями зору (усунення або зниження факторів психологічного дискомфорту в родині, на роботі і в інших соціальних групах), для своєчасного попередження можливих психічних порушень, обумовлених, в першу чергу, соціальними відносинами.

Психологічна профілактика націлена на раннє виявлення станів соціально-психологічної дезадаптації і систематичного контролю за її проявами, на забезпечення і підтримку психологічного благополуччя, попередження можливих порушень системи взаємовідносин в мікро- і макросоціумі за рахунок актуалізації психологічних механізмів соціальної адаптації та компенсації людей з порушеннями зору.

Психологічний тренінг полягає в активному психологічному впливі, спрямованому на зняття з людини з порушеннями зору наслідків психотравмуючих ситуацій, психологічної напруги, на розвиток і тренування окремих психічних функцій і якостей особистості, ослаблених в силу захворювання, травми або умов соціального середовища, але необхідних для успішної адаптації в нових соціальних умовах, на формування здібностей, що дозволяють успішно виконувати різні соціальні ролі (сімейні, професійні, громадські та інші) і мати можливість бути включеним у різні галузі соціальних відносин і життєдіяльності. Психологічний тренінг проводять у вигляді системи вправ, групової дискусії, рольової та ділової гри, психогімнастичних і релаксаційних вправ, які моделюють спеціальні умови діяльності для тренування певних психічних функцій і якостей, відповідальних за соціальну адаптацію людини з порушеннями зору.

Психологічний патронаж полягає в систематичному спостереженні за людиною з порушеннями зору для своєчасного виявлення ознак психічного

дискомфорту, обумовлених проблемами адаптації людини з порушеннями зору в сім'ї, на виробництві, в соціумі в цілому, та надання, при необхідності психологічної допомоги: по корекції і стабілізації сімейних відносин (психологічного клімату в сім'ї); корекції міжособистісних відносин у колективі, трудовому колективі, корекції відносин субординації; організації навчання членів сім'ї методам психологічної взаємодії з людиною з порушеннями зору; надання психологічної допомоги сім'ї в цілому як найближчого соціального оточення людини з порушеннями зору.

Соціально-психологічний патронаж спрямований, насамперед, на формування у людини з порушеннями зору адекватних моделей соціальної поведінки.

Орієнтовні теми для психологічних тренінгів: емоційно-почуттєва сфера та її вплив на взаємовідносини в будь-якому колективі; воля і вольові якості особистості в стресових ситуаціях; взаємодія незрячий-незрячий, незрячий-зрячий; міжособистісні стосунки в різних сферах і колективах.

Орієнтовані теми зустрічей з батьками дітей з порушеннями зору: психологічний клімат в сім'ї дитини з порушеннями зору; адаптація та соціалізація дітей з порушеннями зору; сімейні стилі виховання та їх вплив на дитину з порушеннями зору; здібності-потенціал-можливості дітей з порушеннями зору; підтримка родини в кризовій ситуації; благополуччя-щастя-самоцінність дітей.

Література:

1. Костенко Т.М. Психолог в системі навчально-виховного процесу спеціалізованого дошкільного навчального закладу для дітей з порушеннями зору. / Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць: вип. 8 за ред. Засенка В.В., Колупаєвої А.А. –К. : ТОВ «Поліграф плюс», 2015. – С. 68-76.

2. Костенко Т.М. Розробка програми корекції розвитку з глибокими порушеннями зору : емоційно-вольова сфера. / Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред.кол.; голов. ред. – О.М. Топузов]. К: Педагогічна думка. 2016. – Вип.12. – С. 192-200.

3. Костенко Т.М. Психологічна наступність як головний пріоритет неперервного психологічного супроводу дітей з порушеннями зору / Т.М. Костенко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови [Науково-методичний збірник] Вип. 12 – Чернівці: “БукРек”, 2017.– С. 167-174, (0,5 др.арк.).